

2018:56

Häljarps mölla

- Åtgärder efter verk av vandaler

Antikvarisk medverkan, 2018

Helene Stalin Åkesson i samarbete med Kali Olsson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2018:56

Häljarps mölla

- Åtgärder efter verk av vandaler

Antikvarisk medverkan, 2018

Tofta socken, 1376

Landskrona kommun

Skåne län

Helene Stalin Åkesson i samarbete med Kali Olsson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Tomegapsgatan 22
223 50 Lund

www.regionmuseet.se

© 2018 Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne
E-rapport 2018:56

Fotografierna i rapporten är tagna av Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne om
inget annat anges
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

HÄLJARPS MÖLLA

Innehåll

Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	5
Inledning	6
Historik	6
Åtgärder	7
Fönster	7
Panel	8
Inventering av övriga åtgärdsbehov kopplade till skadegörelsen	8
Åtgärdsförslag för nästa etapp	9
Avvikelse från arbetshandlingarna	10
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	10
Kommande åtgärder	11

Skånekartan med Landskrona kommun markerad.

Hälsjöbygdens mölla ligger ett stenkast från Hälsjöbygdens järnvägsstation. Det omgivande landskapet präglas av jordbruk men bostadsbebyggelsen kommer allt närmare. Just nu pågår byggnation av bostäder strax sydväst om möllan, på andra sidan järnvägen. (Skärmklipp från Eniro)

På bilden till vänster syns hålet i panelen där vandalerna tog sig in. Möllans fönster hade kastats ut. Glas, bågar och spröjsar var förstörda. Allt låg strött runt om möllan.

Sammanfattning av utförda åtgärder

Aktuella åtgärder har gjorts med anledning av den förstörelse Häljarps mölla utsattes för under juli månad 2018, inte bara vid ett utan två tillfällen. Skadebilden var komplex och insatserna som genomförts under hösten 2018 inriktades på det mest akuta, fönster och panel. Fönstren hade lyfts av och kastats ut och panelen var på ett par ställen uppbruten. I samband med pågående åtgärder gjordes en fördjupad skadebesiktning, där man konstaterade att stora delar av konstruktionen hade förskjutits till följd av att vandalerna också gett sig på vingarna.

Administrativa uppgifter

Objekt	Häljarps mölla
Socken	Tofta socken
Kommun	Landskrona kommun
Regionmuseets dnr	L12.20-354-18
Länsstyrelsens dnr	434-23006-2018
Beställare	Rönneberga härads hembygdsförening
Entreprenör	Ingemars Bygg & Malmbergs Snickeri
Antikvarisk expertis	Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne genom Helene Stalin Åkesson och Kali Olsson
Projekttid	Hösten 2018
Rapportgranskning	Kerstin Börjesson

Till vänster en provisoriskt åtgärdad golvlucka genom vilken vandalerna tog sig in i möllan. Till höger vittnar ännu den avslitna kättingen, tillhörande bromsen, om vandalernas framfart.

Inledning

I augusti kontaktades Regionmuseet av Rönneberga härads hembygdsförening som berättade att Häljarps mölla under juli månad utsatts för skadegörelse. Föreningen hade polisanmält skadorna och redan varit i kontakt med Länsstyrelsen. Där hade kulturmiljöenheten skyndsamt beslutat om medel för att åtgärda de mest akuta skadorna, såsom fönster och panel. Regionmuseet, som fått förtroende att svara för antikvarisk medverkan vid flera tillfällen, tackade ja till uppdraget. Arbetena har utförts under september-oktober. Under pågående arbete blev det uppenbart att skadorna var betydligt mer omfattande än man först anat. Med anledning av det innehåller rapporten även en skadeinventering som listar kommande åtgärder.

Historik

Häljarps stubbamölla byggdes 1784. Den var i drift fram till 1940-talet. År 1952 köptes den av Rönneberga Härads Hembygdsförening. I föreningens ägo har möllan sedan renoverats i omgångar. Föreningen har också försökt hålla omgivande markområde fritt, så att möllan är väl synlig från alla håll. Den mölla vi ser idag är ett resultat av förändringar över tid. Den rödmålade panelen är exempelvis ett senare tillägg. Därtill har självfallet även den omgivande genomgått stora förändringar. Värt att lyfta i sammanhanget är att möllan sedan slutet av 1990-talet är en av relativt få möllor som enkelt kan nås med kollektivtrafik, Häljarps järnvägsstation ligger nämligen alldeles intill.

Malmbergs Snickeri tillverkade nya fönster av tätvuxen fur enligt måtten på de befintliga. Fönstren har sedan målats med vit linoljefärg. Till höger: den uppbrutna panelen återställdes likt befintlig och målades med oljealkyd i samma röda kulör.

Åtgärder

När Regionmuseet den 28 augusti besökte möllan, låg ännu de utkastade fönstren tillsammans med glassplitter runt om möllan. Panelen var uppbruten på ett par ställen och inne i möllan syntes vandalernas framfart på olika sätt. Det var inte bara sönderslagna rutor det handlade om. Möllan hade utsatts för ursinnig skadegörelse. Hur omfattande skadebilden i själva verket var, klarnade först efter hand.

Fönster

Möllans fönster hade med något undantag lyfts av och helt enkelt kastats ut. Vilken innebär att inte bara glaset utan av bågar och spröjsar förstörts. Befintliga fönster var i så pass dåligt skick att man beslutade tillverka nya fönster av tätvuxen fur. En av de tre möllebyggarna, Stephan Malmberg, hade äldre glas på lager samt en profil som passade att använda till fönstren. Med det som utgångsläge tillverkade Malmberg nya fönster enligt måtten på befintliga fönster. Fönstren har därefter kittats och målats med vit linoljefärg.

Stora delar av konstruktionen har blivit skadade; förskjutningar och glipor har uppkommit till följd av förstörelsen. I praktiken innebär detta exempelvis att axeln har fastnat och inte längre kan vridas runt.

Panel

På två ställen var panelen uppbruten, dels strax ovanför stensockeln, ett hål genom vilket förövarna tog sig in i möllan, och dels högre upp på samma sida. Panelen har återställts likt befintlig och målats in i samma röda kulör. Notera att möllans brädpanel sannolikt är målad med en oljealkyd, varpå även detta målades in med en sådan färg. Däremot är svansen, från vilken man når möllans entré, målad med faluröd slamfärg.

Inventering av övriga åtgärdsbehov kopplade till skadegörelsen

I samband med inbrotten försökte förövarna att få igång vingarna. Deras okunskap och förstörelsemani resulterade i omfattande skador, inte bara på bromsen utan på stora delar av stommen. Vid en mer detaljerad besiktning, såväl exteriört som interiört, konstaterades att den kraft som sattes i rörelse när förövarna var på vingarna, har förskjutit väderbjörnen utåt. Detta syns för det tränade ögat, dels invändigt där glipor i konstruktionen, stommens sammansättning, uppstått och dels utvändigt genom att panelen buktar. Hela väderbjörnen har även sjunkit ner. Detta innebär att axeln, som i vanliga fall har ett spelrum för att kunna löpa fritt och vingarna därmed snurra, inte längre kan dras runt.

Konstruktionens bärighet är tydligt påverkad. Därför beslutades att i förebyggande syfte plocka ner vingarna i början av november, så att möllan avlastas.

Den invändiga, ursprungliga panelen syns på bilden till vänster. På bilden till höger ser man en sentida speciallösning av cement som gjorts i ett försök av att stödja konstruktionen.

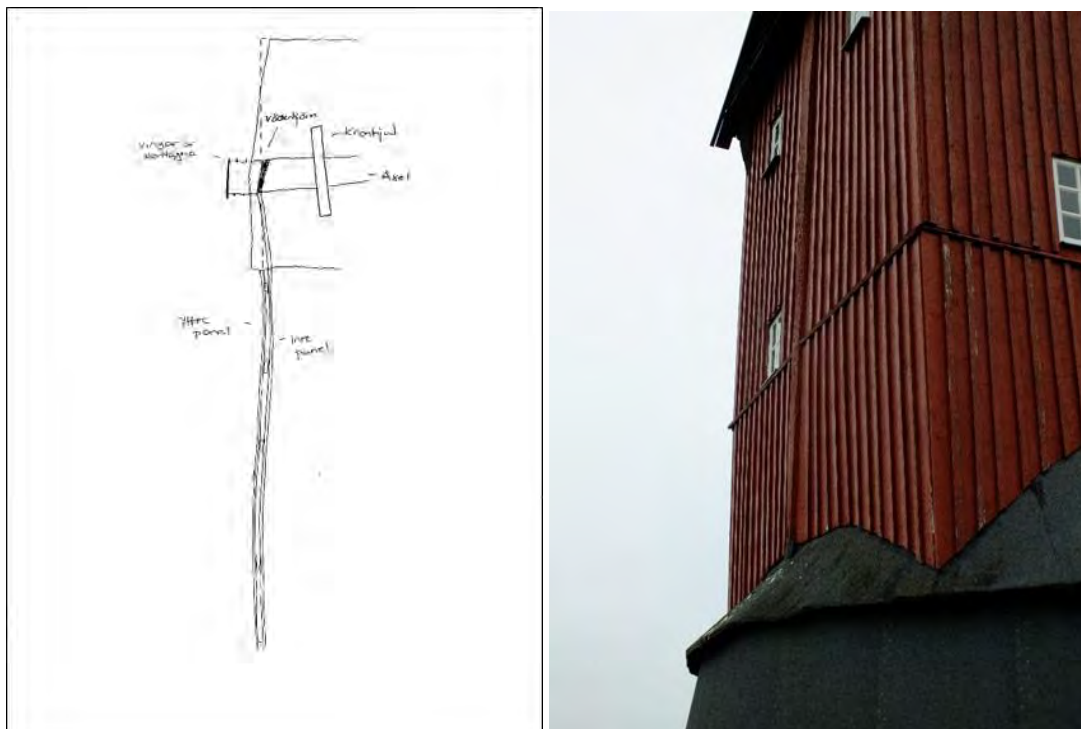
Åtgärdsförslag för nästa etapp

Möllan har idag dubbla paneler. Den ursprungliga fasadtäckningen har troligtvis varit spån alternativt papp. Det innebär att möllans konstruktion bär en betydligt större vikt än den var avsedd för. De dubbla panelerna gör det också mer komplicerat att komma åt stommen, för att rätta upp konstruktionen. Uppskattningsvis väger varje panelsida minst femhundrakilo.

På vissa ställen inne i möllan syns insektsangrepp. Det kan röra sig om gamla angrepp som inte är aktiva likväl finns en risk att angreppen försvagat stommen. Därtill finns också en del äldre rötskador. De i sig är anledningen till att det interiört finns flera speciallösningar med balkar som monterats efter hand för att kompensera de skadade delarna.

Exempelvis är pannbjälken skadad och pågjuten med cement. Entreprenörernas bedömning är att stora av delar av stomme och processutrustning sjunkit/satt sig. Axelns förskjutning har gjort att kronhjulet tar hårt i kronhjulsdrevet. Utvändigt syntes detta också på vingarna, som befann sig betydligt närmre marken än tidigare.

För att kunna åtgärda stommen, ser entreprenören dock inte någon annan möjlighet än att plocka först och främst den yttre panelen men sannolikt också delar av den inre. Entreprenörernas plan är att, då panelen är nedtagen, kunna rikta upp konstruktionen, byta ut skadade delar samt plocka bort speciallösningarna.

Sprängskiss för att förtydliga vilka skador de krafter som sattes i rörelse under inbrotten har resulterat i, dels på möllans stomme och dels på dess processutrustning. Möllans västra sida (stomme och fasad) har flyttats utåt. Även axeln visar tecken på detta. Därför beslutades att vingarna skulle ner, för att på så vis avlasta konstruktionen. (Skiss Kali Olsson) På fotot kan man skönja tendensen i panelen

Mot bakgrund av ovanstående finns det inte någon anledning att återmontera den yttre panelen. Entreprenörerna rekommenderar att möllan kläs med papp, något som även Regionmuseet stödjer.

Avvikelser från arbetshandlingarna

Då skadebildens omfattning klarnade successivt, har entreprenörerna tillika Regionmuseet under pågående insatser också ägnat tid åt en fördjupad skadeinventering. Omfattningen av det arbetet fanns inte med i ingångsskedet. Dock har vi tack vare analysen nu ett betydligt bättre utgångsläge inför kommande åtgärder.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Arbetena har skett enligt antikvariska principer. Då skadebilden var mer omfattande än man insåg från början, har utmaningar fått lösas under processen. Tack vare gedigen hantverkskunskap och lång erfarenhet av arbeten på många olika möllor, har entreprenörerna bidragit till att de kulturhistoriska värdena har bibehållits samt att det nu finns en plan för hur möllan som helhet ska räddas.

Järnvägen går alldeles söder om, vilket gör att möllan dagligen ses av tågresenärer på sträckan mellan Malmö-Helsingborg och norrut. Tidigare låg möllan relativt ensam, dock fanns enstaka bostadshus på andra sidan Toftavägen. Nu byggs ytterligare bostadshus även på andra sidan järnvägen, sydväst om möllan (inte synligt på bilden), vilket möjligen gör att fler personer regelbundet rör sig i området.

Kommande åtgärder

När åtgärdsförslaget kan sättas i verket rekommenderar Regionmuseet att arbetena problematiseras ur ett större perspektiv, det vill säga att det uppmärksammas hur sentida förändringar (reoveringar) kan äventyra bärigheten i en byggnad. Åtgärderna skulle ge goda möjligheter att pedagogiskt belysa detta.

Lund 2018-11-26

Helene Stalin Åkesson och Kali Olsson

Regionmuseets E-rapportserie 2018

Kulturmiljö

1. Eppingska lusthuset, Helsingborg, AM, Anna Rabow, 2016-2017
2. Billeberga kyrkogård, Billeberga sn, VP, Rebecca Olsson, Åsa Jakobsson och Tony Svensson, 2018
3. Tirup kyrkogård, Tirup sn, VP, Rebecca Olsson, Åsa Jakobsson och Tony Svensson, 2018
4. Svalöv kyrkogård, VP, Svalövs sn, Rebecca Olsson, Åsa Jakobsson och Tony Svensson, 2018
5. Konsul Perssons villa – invändig renovering 2016-17, Helsingborg, AM, Maria Sträng, 2018
6. Grevie kyrkogård, VP, Grevie sn, Per Holmgren, Åsa Jakobsson, Rebecca Olsson och Brita Tronde, 2018
7. Förslöv kyrkogård, Förslövs sn, VP, Per Holmgren, Åsa Jakobsson, Rebecca Olsson och Brita Tronde, 2018
8. Ignaberga gamla kyrkogård, Ignaberga sn, VP, Rebecca Olsson, 2018
9. Ignaberga nya kyrkogård, Ignaberga sn, VP, Rebecca Olsson, 2018
10. Kullen Östra 46, fd Frälsningsarméns hus, Helsingborg, AF, Maria Sträng, 2018
11. Bergengrenska trädgården, Simrishamn, AM, Rebecca Olsson, 2018
12. Näsums kyrka – utvändig renovering, Näsrum sn, AM, Linn Ljunggren, 2017
13. Ballingstorpsgården – omtäckning av sti, Kviinge sn, AM, Emelie Petersson, 2018
14. Helsingborgs Rådhus – ny fasadbelysning, Helsingborg, AM, Maria Sträng, 2017-2018
15. Takomläggning på f.d. Riksbankshuset i Kristianstad, AM, Maria Johansson och Emelie Petersson, 2017-2018
16. Muraren 10 Parkvillan, Hässleholms sn, KA, Maja Jannerling och Helene Stalin Åkesson, 2018
17. Stoby gamla kyrkogård, Stoby sn, VP, Linn Ljunggren, 2018
18. Kärnan Norra 22, Östra magasinsbyggnaden, Helsingborg, AF, Maria Sträng, 2018
19. Burlövs prästgård – byte av port och dörrar, Burlöv sn, AM, Anna Rabow, 2018
20. Västra Broby kyrka – ny textiltförvaring, V Broby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2016-2018
21. Munka Ljungby kyrka – nya innerfönster, Munka Ljungby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2017-2018
22. Uppåkra kyrkogård, Uppåkra sn, VP, Kerstin Börjesson och Åsa Jakobsson, 2018
23. Fjärestad kyrkogård, Fjärestad sn, VP, Rebecca Olsson, 2018
24. Glumslöv kyrkogård, Glumslöv sn, VP, Rebecca Olsson, 2018
25. Maglehems kyrka – utvändig renovering, Maglehems sn, AM, Kerstin Börjesson, 2018
26. Övraby mölla – nya vingar och renovering av infästning, Övraby sn, AM, Helene Stalin Åkesson, 2017-2018
27. Örumshuset – tak, gavel och invändiga arbeten, Hörups sn, AM, Anna Rabow, 2018
28. Stoby begravningsplats, Stoby sn, VP, Linn Ljunggren, 2018
29. Västra Vram kyrka, Västra Vram sn, AM, Linn Ljunggren, 2018
30. Sankt Nicolai kyrka, Simrishamn sn, AM, Linn Ljunggren, 2018
31. Tele i Hässleholm, Hässleholms sn, AF, Maja Jannerling och Helene Stalin Åkesson, 2018
32. Mölleberga kyrka – utvändig renovering, Mölleberga sn, AM, Anna Rabow, 2018
33. Fjälkinge kyrka, sanering av golv, Fjälkinge sn, AM, Petter Jansson, 2018
34. Knästorps kyrkogård, Knästorps sn, VP, Maja Jannerling och Åsa Jakobsson, 2018
35. Mölleberga kyrkogård, Mölleberga sn, VP, Maja Jannerling och Åsa Jakobsson, 2018
36. Norra Sandby kyrkogård, Norra Sandby sn, VP, Linn Ljunggren och Åsa Jakobsson, 2018
37. Stiby kyrkogård, Stiby sn, VP, Maja Jannerling, Linn Ljunggren och Åsa Jakobsson, 2018
38. Hästveda kyrkogård, Hästveda sn, VP, Linn Ljunggren och Åsa Jakobsson, 2018
39. Begravnings- och krematoriekapell i Lunds stift, PJ, Maria Sträng och Åsa Eriksson Green, 2018
40. Stora Hammars nya kyrka – utvändig renovering, Stora Hammars sn, AM, Maria Sträng, 2013-2018
41. Gryt kyrka – larminstallation, Gryt sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2018
42. Knislinge kyrka – larminstallation, Knislinge sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2018
43. Kviinge kyrka – larminstallation, Kviinge sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2018
44. Funkisvilla för fler – Södra Svalöv 33:45, Svalövs sn, AF, Helene Stalin Åkesson, 2018
45. Borgeby kyrka - utvändig och invändig renovering, Borgeby sn, AM, Linn Ljunggren, 2018
46. Agusastugan – utvändig renovering, Andrarums sn, AM, Anna Rabow, 2016-2018
47. Lokstallar och vattentorn – Lokstallet 4:1, Kristianstad sn, AF, Helene Stalin Åkesson, 2018
48. Hörröd kyrkogård – renovering av mur, Hörröd sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2018
49. Installation av styr- och reglersystem i Östra Sallerups och Hörby kyrkor, Hörby och Östra Sallerups sn, AM, Kerstin Börjesson, 2018
50. Västra Sönnarlövs kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Västra Sönnarlöv sn, AM, Linn Ljunggren, 2018

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AM- antikvarisk medverkan
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

51. Vedby kyrka - tillgänglighetsanpassning av entré, Vedby sn, AM, Linn Ljunggren, 2018
52. Vikingsbergs villa – fasadrenovering, Helsingborg, AM, Maria Sträng, 2018
53. Vittskövle kyrka – installation av avfuktare, Vittskövle sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2018
54. Norra Mellby skol- och fattighus – underhållsåtgärder, Norra Mellby sn, AM, Anna Rabow, 2018
55. Östra Hoby kyrkogård, Östra Hoby sn, VP, Linn Ljunggren och Åsa Jakobsson, 2018
56. Häljarps mölla – Åtgärder efter verk av vandaler, Tofta sn, AM, Helene Stalin Åkesson och Kali Olsson, 2018

